

קבלת שבועה מפועל שאינו בן ברית. הרב צבי לב

ראשי פרקים:

- א. הצגת השאלה
- ב. מקור האיסור
- ג. מחלוקת בין הסוגיות לגבי שותפות עם גוי
- ד. המנהג בזמן הזה
- ה. שבועת הפועלים לפני בעה"ב
- ו. סיכום

א. הצגת השאלה

בהרבה מהמושבים ובעבודות החקלאות והבנין מצויים כיום פועלים שאינם בני ברית. חלקם מקומיים ואמונתם היא דת ישמעאל וחלקם מארצות המזרח הרחוק ואמונתם רחוקה מדת האמת ומדת ישמעאל. קורה ולפעמים הפועל רוצה לחזק את נאמנותו על עבודתו בכך שנשבע לבעל הבית היהודי. האם מותר לבעה"ב היהודי לקבל את שבועתו או שמא עובר על האיסור של "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך".

ב. מקור האיסור

תשובה - המשנה בסנהדרין דף ס': אומרת:

"הנודר בשמו והמקיים בשמו (בשבועה) עובר בל"ת."

הגמרא שם בדף סג: מביאה את המקור לאיסור מהפס' "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך" (שמות כג). בלא ישמע על פיך כוללת הגמרא איסורים נוספים, והם שלא לגרום לאחרים שידרו בשמו או יקיימו בשמו. כסיכום לסוגיה אומרת הגמרא שדברים אלו מסייעים לאבוה דשמואל הסובר שאסור לעשות שותפות עם הגוי שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודת כוכבים שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך.

בתוד"ה "אסור לאדם שיעשה שותפות" מובאת מחלוקת בין רשב"ם לר"ת על דברי אבוה דשמואל. האם דבריו נאמרו לכתחילה או אפילו בדיעבד.

לדעת הרשב"ם האיסור הוא קבלת השבועה והשותפות היא הרחקה וגזירה שלא יגיע לאיסור. וגם אם עבר ועשה שותפות אסור לקבל ממנו שבועה. לר"ת - יש אמנם איסור של שותפות אך מותר לקבל שבועה מגוי להצלת ממון. הרי"ף פסק להלכה את דברי אבוב דשמואל.

הנימוקי יוסף על הרי"ף הכריע כר"ת שמותר לקבל שבועה לצורך הצלת ממון. טעמו של הנימוקי יוסף הוא שהאיסור של הפסוק מכוון לנודר בעצמו, ויתר האיסורים הם רק אסמכתא בעלמא. לכן באיסור דרבנן התירו להוציא ע"י קבלת שבועה אם אי אפשר להוציא באופן אחר.

ג. מחלוקת בין הסוגיות לגבי שותפות עם גוי

אך גם בלא הסבר זה יש החולקים על אבוב דשמואל מכמה מקומות בשי"ס. במסכת ע"ז דף כב., מובאים שני מקרים של שותפות עם הגוי שרבא התיר אותם. עכו"ם וישראל שהיו שותפים לאריסות בשדה אחר. מותר לעכו"ם ליטול שכר שבת ולישראל ליטול כנגדו יום אחר בשבוע אם התנו על כך עוד לפני השותפות. הוא הדין לענין מטע של ערלה המעובד בשותפות של ישראל ועכו"ם. שרבא התיר את השותפות אם העכו"ם נהנה מהשדה ב-3 השנים הראשונות וישראל נהנה מהשדה לאחר שנות הערלה.

עפ"ז משמע שיש מחלוקת בין אבוב דשמואל לרבא. אכן התוספות בבכורות (דף ב: ד"ה "אסור לאדם") נשאר בדעה שהסוגיות הנ"ל חולקת על אבוב דשמואל. הבי"י בה"ל שותפים סימן קפ"ב רוצה לתרץ את מחלוקת בין הסוגיות במדת הנזק הצפויה ליהודי מפירוק השותפות. לכתחילה אסורה שותפות עם הגוי כאבוב דשמואל, אך בדיעבד לאחר שנעשתה השותפות ומשחשש להפסד גדול אז מותר להמשיך ולקיים את השותפות כדברי רבא במסכת (דף עז.). יתרה מזאת, לדעת הבי"י גם הרשב"ם יודה שאין צורך לפרק שותפות שכבר קיימת, אלא שאין לקבל שבועה.

אולם הרמב"ם הביא את איסור שותפות עם הגוי באיסור מוחלט "אסור להשתתף עם עכו"ם שמא יתחייב לו חברו שבועה וישביעו ביראתו". (רמב"ם הלכות שלוחין ושותפין פ"ה ה"י). הרמב"ם לא פרט מה יהיה הדין אם עבר ונשתתף עמו.

נראה שהרמב"ם אוסר שותפות עם הגוי גם במקרה של הפסד מרובה כי איסור זה לשיטתו מדאוריתא (ואפי' שלא לוקים עליו). הגהות מימוניות מסביר את הרמב"ם בדרך נוספת והיא שיש הבדל בין שותפות של מסחר לבין משא ומתן. על פי

זה שותפות בשדה שבה כל אחד נוטל חלקו בזמן אחר. יהיה דין של משא ומתן מותר. שותפות בשדה עם העכו"ם לצורך הנאה ממנה בזמנים שונים (לא בשבת ולא בשנות ערלה ע"י היהודי) תהיה מותרת כי אין כאן שותפות ממונית העלולה לגרום לשבועה. אך במקום שיש חשש לשבועה ע"י העכו"ם יפסוק הרמב"ם שא"א להציל ממון ע"י גרימת שבועה של ע"ז שאיסורה הוא מדאורייתא. מקום נוסף שממנו נראה כי יש מחלוקת עם הסוגיא שלפנינו הם דברי הגמרא במגילה (דף כח.):

"אבוה בר איהי ומנימן בר איהי, חד אמר תיתי לי דלא איסתכלי בכותי וחד אמר תיתי ליה דלא עבדי שותפות בהדי כותי".

ומסביר שם התוספות בד"ה תיתי לי שאבוה בר איהי נהג מדת חסידות למרות שיש אופנים שבהם מותרת השותפות, כגון: מצב שבו אינו יכול לבא לידי שבועה או שיותר על השבועה מרצונו.

הרא"ש על הסוגיא בסנהדרין שילב בין סוגייתנו למגילה בכך שדייק מלשונו של אבוה דשמואל שהוא אסר את השותפות ולא את קבלת השבועה. על כן כוונת אבוה דשמואל שלא לעשות לכתחילה שותפות אבל אם נעשתה השותפות אז מותר לקבל את השבועה, ואילו אבוה בר איהי נהג במדת חסידות שלא לעשות שותפות כלל, גם במקום שהעולם לא נוהרים ומגיעים בסופו של דבר לשבועה בהיתר, של הצלת ממון מהגוי.

לעומת הרשב"ם והרמב"ם הסוברים שיש איסור בקבלת השבועה, סובר הר"ן (בחידושי הר"ן) שסוגיית הגמרא מחולקת בין עיקר הלימוד לאבוה דשמואל. עיקר הלימוד לאיסור שבועה הוא על הנודר בשמו, ודברי אבוה דשמואל הם תוספת וממילא האיסור הוא מדרבנן. אך גם הר"ן סובר שאיסור קבלת השבועה עומד בעינו כי לא מצינו שיהיה ממון דוחה מצוה דרבנן.

ד. המנהג בזמן הזה

השו"ע באורך חיים (סימן קנו) פסק על פי הגמרא בסנהדרין:

"ויזהר מלהשתתף עם הכותים שמא יתחייב לו שבועה ועובר משום לא ישמע על פיך"

אך בחושן משפט (סימן קעו) הוסיף המחבר שאם נשתתף עמו ונתחייב לו שבועה מותר לקבלה (כדי להציל ממונו). הב"י מביא על הטור באו"ח את הסיבה והיא שפוסקים כר"ת כנגד הרשב"ם ומותר לקבל שבועה כדי להציל ממון.

הרמ"א בסי' קנ"ו מביא את הסיבה להקלת שותפות עם הגוי והיא שאין הם נשבעים בשם ע"ז אלא כוונתם לשם שמים. וגם אם מזכירים ע"ז הרי כוונתם לשיתוף שם שמים וע"ז, ובני נח לא מזכירים על השיתוף. יסוד זה המובא בתוספות בסנהדרין עוקר את החשש של הגמרא על הלאו של לא ישמע על פיד. דין נוסף המובא ברמ"א הוא החילוק שבין שותפות לבין משא ומתן, בשותפות קיים החשש שיגיעו לידי שבועה, אבל במשא ומתן אין חשש. בנוסף לכך הרמב"ן (סוף פרק קמא במסכת ע"ז) מחלק בין שבועה שישראל משביע את הגוי, לבין שבועה שהגוי נשבע על דעת עצמו.

ה. שבועת הפועלים לפני בעה"ב

ממה שנתבאר בסוגיה שבועת פועל על דעת עצמו לא מעלה ולא מורידה לפני בעל הבית מכמה נימוקים:

- א. לפועל ולבעל הבית אין דין של שותפים.
- ב. הפועל נשבע על דעת עצמו מבלי שישראל תובע אותו.
- ג. פועל גוי שדתו אינה כדת הישמאלים אינו מכיר את דתו על בוריה ומכוון בשבועתו גם לשם שמים.

ו. סיכום

לסיכום דברי הראשונים שהובאו לעיל ניתן לסכם את ההלכה כדלהלן:

- א. על פי הרמב"ם והר"ן - אסור להשתתף עם הגוי גם בדיעבד, לרמב"ם מדאורייתא ולר"ן מדרבנן.
- ב. לפוסקים כר"ת - מותר לקבל שבועה כדי להציל ממון.
- ג. בזמן הזה מותר לקבל שבועה לכל הדעות - כי הגויים לא מכוונים בשבועתם לשם עבודה זרה.
- ד. דרך של משא ומתן עם הגוי ולא שותפות ממונית מותרת לכל הדעות (הגהות מימוניות ברמב"ם והרמ"א)
- ה. מידת חסידות שלא לעשות שותפות עם הגוי, אך אין העולם נוהר בכך.